

Jens Peter Jacobsen.

Spisal Vladimir Levstik.

Jens Peter Jacobsen je umrl za jetiko. Malodane za vse ljudi, ki bolehajo na prsih, je značilno neko posebno fino čuvstvovanje, tista podvojena nežnost duše, ki je pri zdravem in krepkem normalnem človeku sploh ni mogoče zaslediti. Življenje hira in vene pod smrtonosnimi krili neizprosno se bližajoče smrti in v tej nezavedni slutnji se pogloblja tem silneje in s tem večjo ljubeznijo objema ves zunanji svet, pronikajoč z bolestoneotrpnim drhtenjem v njegovo krasoto in njegove skrivnosti, da jih izcrpa in požije, predno ugasne dan in misel in se zapro oči, da ne izpregledajo nikdar, nikdar več. In to, kar velja o takem človeku sploh, velja tem bolj o bolnem umetniku, redkokdaj pa o komerkoli v toliki meri kakor o Jacobsenu, ki je morda nedosežen v intenzivnosti svojega pripovedovanja.

Značaj njegove umetnosti pa ne izvira zgolj iz vpliva, ki ga je imela na njegov duševni razvoj bolezen, temveč splošno tudi iz domovine, ki ga je rodila. V duši danskega naroda so neizbrisne poteze, podobne mehkim odsevom seelandskih obal; kakor te se tudi ona topi v sanjivosti in izginja v čarobni nedoločnosti svojih lastnih čuvstev, spominjajoča na polizgubljeno šumenje sundovih valov, ki plava čez peščeni breg, opajajoče se z nasičeno vonjavo starodavnih bukovih gozdov, kjer se ob vznožju veličastnih debel prelivajo sence in solčni refleksi in je polno neizrečenih misli in nerazrešenih zagonetk. To zunanje lice danskih pokrajin je vtisnilo svoj pečat vsemu danskemu slovstvu, ki v svoji mehki tvori čudno nasprotje z jasno, tuintam kruto določnostjo Norvežanov. In da je ustvarjajoča duša Danca zares finočutnejša od drugih in njegovi živci v svoji poostrenosti dovetnejši za zunanje in notranje vtiske, nam priča dejstvo, da se je rodil devetnajstemu veku na Danskem najnežnočutnejši kritik Juri Brandes, kakor je bil Jens Peter Jacobsen njegov najnežnočutnejši poet. Ne posnemanja, pač pa proučevanja je vredna njegova umetnost; tisti nedosežni vzor pisatelja, ki bi družil v sebi realizem in kruto psihološko silo Rusov s krasotami Jacobsena in blestečo tehniko Francozov, bi mogel podariti svetovni književnosti

za vse minule in bodoče čase njen najlepši in najdovršenejši roman.

* * *

Jacobsen ni postal velik umetnik ob velikih dogodkih zunanjega življenja. Brez viharjev, brez mogočnih strasti, brez čudnih posebnosti in silovitih preobratov so tekli njegovi dnevi in pretekli.

Ko je želel Juri Brandes izvedeti kaj o njegovih doživljajih, mu je dne 25. novembra 1880. leta odpisal iz Thistedta: „Kar se tiče dogodkov, res ne vem takih, ki bi utegnili biti zanimivi in vredni, da jih omenim.“

Rodil se je dne 7. aprila 1847. leta v Thistedtu, mestecu z blizu 4000 prebivalci, ki leži severozapadno od Ljimskega fjorda. Njegov oče, imovit trgovec tiste vrste, kakršni so vobče trgovci po deželi, ni bil prav nič izobražen in tudi kasneje v dnevih sinove slave ni umel in poznal njegovega pomena; živel je le svoji trgovini in bil je — da mimogrede omenim — skopega in tesnosrčnega značaja. Bolj je vplivala na pesnika njegova mati; dasi sicer tudi ona ni bila naobražena, vendar je kolikor toliko umevala njegovo pesniško dušo in ga ljubila tako nežno in vroče, kakor sploh more mati ljubiti otroka. Ko je Jacobsen dopolnil šestnajsto leto, so ga poslali v Kodanj, kjer je postal gojenec Dahlovega zavoda. Ne pripovedujejo, da bi bil tiste čase posebno marljiv učenec; nasprotno, najljubša zabava mu je bila ta, da je hodil ob vodi in nabiral alge, kar je gotovo tudi pripomoglo, da ni napravil izpita. Marsikaj zanimivega o pesnikovi mladosti pripoveduje danski pisatelj Skram v časopisu „Tilskueren“. On pravi, da v dolgem, suhem in bledem mladeniču, kakršen je bil Jens Peter tiste čase, nihče ne bi bil slutil posebne nadarjenosti in nenavadnih vrlin. Kar ga je razločevalo od drugih, je bilo edino le to, da je bil bolj slok od drugih ljudi in se je med hojo vedno sklanjal naprej. Pač pa je že takrat pridno čital razne pesnike in pisatelje in tudi sam poskušal svoje moči. Leta 1864. je izdajal celo list, ki se seveda ni tiskal in je imel le enega naročnika.

Ta list — izhajal je vsak teden — ni bil nikaka posebna prikazen na slovstvenem polju. Jacobsenovi prispevki, med njimi povest „Obisk v podzemlju“, pesem „Morju“, spis „O ženskah, damah in babnicah“ in zbirka utrinkov, so bili povsem neznameniti in plitvi.

Na vseučilišču se je Jacobsen najbolj bavil z naravoslovjem. Dočim njegovi vrstniki niso bili vneti za Darwina, je bil on njegov

navdušen pristaš, kar je silno učinkovalo na ves razvoj njegove umetnosti. Preložil je Darwinovi deli „O nastanku vrst“ in „O izviru človeka“, napisal več razprav o Darwinovih naukih v danske časopise in priobčil leta 1874. v kodanjskem „Journal de Botanique“ spis „Kritičen in sistematičen pregled danskih desmidiacej“, ki ga je vseučilišče leto poprej odlikovalo s častnim darilom. O tem delu piše Jurju Brandesu, da je jako zanimivo; „če pa ga je kdo prečital, je dvomljivo“.

Že v teh besedah se razodeva tista ironija, ki je bila od nekdaj last njegove duše in ki tolikokrat prevladuje v njegovih delih. Ljudje, ki so ga poznali, trde, da se je ta ironija razvila v letih 1867—69, ko je bil član dijaškega društva. Prišla je v svojem razvoju tako daleč, da je mogla služiti pesniku kot pajčolan, s katerim je zastiral svojo bogato dušo in tako še bolj okrepil svojo individualnost. Kdor je govoril z Jacobsenom, baje ni smel nikdar doslovno razumevati njegovih besed. Sploh je bil fina in ponosna narava, tih in molčeč že takrat, ko je še v Kodanju kot dijak po dnevi sedel pri svojih knjigah in po noči — v kakšnem samotnem kotičku v kavarni, opazujoč in zasledujoč vse, kar je bilo izven njega in v njem samem.

Polagoma se je začel bolj in bolj zavedati svojega pesniškega poklica. Med pesmimi, ki jih je leta 1869. predložil Jurju Brandesu, se nahaja „Arabeska“, ki je za poznejšega Jacobsena značilna po posameznih mestih, katerih redka krasota čudovito učinkuje sredi precej nejasne in meglene celote; n. pr.:

„Njene besede so padale
liki listki jablanovega cvetja
v moje naročje.“

Ali:

„Na zasneženi poljani,
v rjavem gozdu
raste zapuščen trn;
vetrovi love njegovo listje
in zaporedoma,
rahlo zaporedoma
meče krvavordeče jagode
v beli sneg,
žareče jagode
v mrzli sneg. —“

Dasi Brandes Jacobsenu ni prikrival svoje celotno precej stroge sodbe o teh pesniških poskusih, je vendarle priznal njegovo nadar-

jenost. Ob neki poznejši priliki se izraža: „Izvirnost je šele v povojih, toda opaziti je nekako širokost jezika in silo v izražanju čuvstev, ki mnogo obeta.“

Nedolgo zatem je napisal Jacobsen prelestno novelo „Mogens“, o kateri pravi Skram, da je bila enaka razodetju iz krasne dežele, o kateri nihče ni vedel, kje da leži. V njej je odprl pisatelj svet pravljič in romantike, ki nima navzlic temu ničesar fantastnega na sebi, s ključem blestečega sloga, ulitega iz barv in razpoloženj, čudovitega v svoji ubranosti, zdaj žarko plamenečega, zdaj polnega drhtečenežnega koprnenja.

Dne 7. marca piše Jacobsen iz Kodanja Edvardu Brandesu, da vstaja sedaj vsako jutro ob osmih, hodi v kraljevsko knjižnico in marljivo čita stare kronike in pergamene. „Iz vsega tega,“ pravi, „bo nastal čuden roman z zaglavjem: „Gospa Marija Grubbe, interierji iz XVII. veka“. Idejo tega romana je zajel Jacobsen iz Holbergovih pisem in Andersenove pravljice o „Kurji Marjetki“.

Dne 28. maja poroča istemu prijatelju, da je napisal že tri poglavja povesti o Mariji Grubbejevi; vsega jih bo petnajst. „Prvi dve sem čital tvoji materi in tvojemu bratu Jurju; zelo sta jima bili pogodu.“ Leta 1874. piše iz Thistedta: „Počasi, a vztrajno nadaljujem Marijo Grubbe. Potem pričnem pisati „Dansko rastlinstvo“. Smrtonosna bolezen je že rila po njegovih prsih, ko je dne 4. decembra 1876. leta v Thistedtu zaključil ta roman, za spisom „Niels Lyhne“ njegovo najobširnejše delo, v katerem je s čudovito pristnostjo pogodil starinski ton XVII. veka, ki obenem z lastno mu intenzivnostjo barv in tonov navdaja vsakega bralca z občudovanjem.

Ob proučevanju starih rokopisov in historij se je umiril tudi njegov slog, kar je bilo velikega pomena za njegovo poznejše delovanje. Ni sicer zatajil tiste razsipnosti v razpoloženjih, tiste nazornosti in dehteče krasote jezika, ki je tako značilna zanj, in tiste mistike besed, ki se čuti, kakor bi iz vsake pisane dihala še druga, še lepša in neizgovorjena. Toda brzdati je začel ta svoj velikolepi slog in računati z učinkom njegove strasti; previdnejši je postal.

Smrtonosna bolezen, ki je pognala v Jacobsenu že zgodaj svojo kal, ga je hudo mučila že za tistih dni, ko je pisal „Murijo Grubbe“, čeprav si je prigovarjal, da ni usodnega pomena. V pismih, ki jih je pisal prijateljem iz Thistedta, se sicer pritožuje, da mu delo ne gre od rok; jezi se, ker mu je zdravnik prepovedal smotke, a bolečin ne čuti nobenih in „zdravje je povoljno“. Ganljiva je navivnost, s katero poskuša varati prijatelje o svoji bolezni. Leta 1874.

piše: „Ne prsi, samo prebavljanje ni v redu; to se že popravi. — Nikarite si misliti, da sem bled in otožen! Debel sem in rjav kot cigan.“ Tudi njegov oče, ki je bil za mladih dni sam nekoč bolan na prsih, a je ozdravel, se ni posebno bal sinove bolezni.

Toda ta je napredovala. Ko je leta 1873. potoval po Italiji, se mu je v Florenci udrla kri; pričelo se je tisto počasno umiranje jetičnih bolnikov. In tako lahko rečemo, da je njegova umirajoča duša ustvarila vsa dela, ki jih je napisal v zadnjih enajstih letih svojega življenja; morda so baš zbok tega toli krasna. Leta 1877. je dobil štipendijo, da je mogel zopet pod italijansko solnce.

Tam se je začel pečati z zasnutki novega romana, o katerem piše Jurju Brandesu: „Napisati hočem nov roman v obsegu „Marije Grubbe“. Rokopis bo februarja meseca gotov. Tako bodi: Amen, amen, amen! Živim seveda ob honorarju; za 2500 izvodov sem prejel 1250 kron.“ Boji se, da ne bi bila druga knjiga slabša od prve, kakor se dogaja po navadi. „Dejanje bo sodobno; vrši se v Jütlandiji, večinoma ob Ljmskem fjordu in v Vardeški okolici. Za pisanje se mi zdi ta kraj pripraven.“

Navzlic njegovim presmelim nadam knjiga ni napredovala tako naglo, kot je pričakoval. Njegovi lastni dvomi in negotovosti, ki zadržujejo nastanek vsakega umotvora, in še to in ono v zunanjem življenju je prihajalo vmes. Pritožujoč se radi neznosnega kašlja, piše dne 16. januarja leta 1878. iz Montreuxa: „Moja knjiga, ki jo naj pospeše bogovi, dobi bržkone naslov: „Niels Lyhne, zgodba mladosti, pripoveduje J. P. J.“ — ne morebiti „Zgodba za mladost“. V bistvu bo čisto psihologična in morda nihče razen pisatelja ne bode čutil, da namigavam na tisto mladost, ki je sedaj že stara. Oseb se ti bo zdelo nenavadno mnogo. Glavne so: pesnik, ki ni pesnik, kipar, ki umrje, kandidat prava, ki se oženi, klepetav mladenič, mlado dekle in drugo in tretje mlado dekle. Postranske osebe: oče, mati, teta, domač učitelj in silen mož.“ V poznejših pismih izraža bojazen, da utegne biti knjiga slabo komponirana; drugi del naslova je sklenil opustiti; kar ga veseli, je to, „da so ljudje in njih značaji danski, čisto danski in zopet danski!“

Začel je torej „Nielsa Lyhne“ že leta 1874.; toda kar je napisal takrat, obsega v danskem izvirniku samo štiri strani, kajti potem se je posvetil do leta 1876. pripravam za „Marijo Grubbe“. Šele kasneje se je zopet lotil tega največjega med svojimi deli, pisal ga v Montreuxu in Rimu in ga dovršil v svojem rojstnem mestecu Thistedtu dne 2. decembra leta 1880. zjutraj ob štirih.

Knjiga, ki je izšla že 15. dne istega meseca, je zbudila v slovtvenih krogih največje zanimanje. Sam lev severne književnosti — Henrik Ibsen — ni prikrival svojega občudovanja. Cenil je roman „Niels Lyhne“ tako zelo, da ga je čital cele štiri tedne, govoril dan za dnevom o tem čudovitem umotvoru in čital na svojih večernih sestankih gostom odlomke, ki so mu najbolj ugajali. Heglu je pisal, da je „Niels Lyhne“ v vsakem oziru velenežen umotvor ter spada gotovo med najodličnejše, kar je proizvedla sedanost na tem polju.

Motil pa bi se, kdor bi pričakoval, da se je roman enako lahko prodajal, kot so ga hvalili. Jacobsen piše iz svojega domačega kraja januarja meseca l. 1881., da je popolnoma obupal nad drugo izdajo.

Po Kodanju silno hrepeni; ko bi mu le tako ne manjkalo denarja! Tudi v inozemstvo si želi, — seveda zaman. Bavi se z veliko dramo, s katero si želi opomoči, pa še niti ne ve ideje. Pensiške penzije, kakršne dobivajo na Danskem zaslužni književniki, mu ne dovolijo. Vsi upi mu drug za drugim uhajajo po vodi; ves žalosten je in telesno uničen, a vendar pravi v nekem pismu, da bi napisal „nekaj jasnega, lahkega, velikolepega, polnega radosti, življenja in razpoloženja“. Snov je nameraval zajeti iz časov pietistovske vlade Kristijana VI., kjer naj bi se začela, da jo zaključi v veseli dobi Friderika V. Izvršil tega načrta ni, temveč le nekaj manjših novel, ki si jih ogledamo kasneje.

Njegova telesna sila je bila izcrpana; slabi udje, od jetike izsesani, niso mogli več dolgo držati duše, hrepeneče v neskončnost. Bližalo se je slovo od krasnega, mamečega in neumorno rodečega sveta, v katerega se ni zaglobil nihče bolj od njega, od vseh upov in nad, ki so ga gnale v boj za tisto veliko svobodo, ki je bila dih in utrip njegovega življenja.

Kriv je bil tudi sam, ker je premalo pazil nase. Polmrtev se je vrnil iz Italije v Thistedt, kajti navzlic zdravnikovi prepovedi se je vozil sedemindvajset ur nepretrgoma. Ko je zopet okrevl — bilo je kmalu po tistem pismu, v katerem opisuje svoje brezuspešne želje — se mu je vendarle posrečilo, da je prišel v Kodanj — umret. Zakaj nedolgo po njegovem prihodu v prestolnico ga je napadla bolezen s toliko silo, da so mu zdravniki naravnost odpovedali vsako nado, da okreva. V naročju ljubeče matere, ki mu je bila zvest angel v poslednjih urah in mu je stregla z brezkončno požrtvovalnostjo, vpirajoč se v njeno obličje s poslednjimi kalnimi pogledi, je izdihnil veliki avtor „Nielsa Lyhne“, reven in zanemarjen od svojega naroda, v majhni, vlažni dijaški sobi v Ny Adelgade.

Jens Peter Jacobsen.

Spisal Vladimir Levstik.

(Konec.)

e v prvi svoji znani noveli „Mogens“ je pokazal Jacobsen vse svoje značilne posebnosti. V nji pripoveduje doživljanje pristnega mladega Danca, odrekajoč se pri tem umetno razdeljenemu, pravilnemu in od stopnje do stopnje napredujočemu dejanju. Ta njegova glavna, toda spričo njegovega čisto posebnega značaja dokaj nebitvena napaka se vrača v vseh njegovih delih, v novelah kakor tudi v romanih „Marija Grubbe“ in „Niels Syhne“. Vsebina je tale:

Junak povesti, Mogens, leži pod hrastom in gleda v naravo, ki je čudovito mirna v soparni vročini poletnega dne; zibljejo se le „božji volki tam na koprivah in nekoliko uvelega listja, ki se zvija rahlo in sunkoma, kakor bi se krčilo pod solničnimi žarki“. Nenadoma se ulije ploha; Mogensa se prime „deževna veselost“, da plane pokoncu in zapoje proti sivkastim nebesom. Naenkrat se prikaže izza leske dekličja glavica. Smešen se ji zdi prizor, ki ga vidi, in rada bi se mu zasmejala; Mogens pa jo zapazi. Ona se prestraši in zbeži. V svoji razposajenosti teče Mogens za njo. Ne dohiti je tisti dan, pač pa jo spozna kasneje kot hčer sodnega svetnika, Kamilo z imenom, in se ž njo zaroči. Prelestno in šegavo obenem opisuje Jacobsen mlado ljubezen z vso njeno naivnostjo in z vsemi malenkostno blaženimi momenti. Zgodi pa se, da zgori svetnikova hiša in ž njo vred Kamila. Strašna je lepota slike, ki jo podaja pripovednik o požaru. Mogens prihiti, prodre v poslopje in — „takrat je zaslišal ječanje onostran brezdna in videl, kako se je nekaj belega gibalo na tleh Kamiline sobe. Bila je ona. Klečala je, držala se z obema rokama za glavo in se lahno zibala v bokih. Nato je počasi vstala in prišla brezdnu do roba. Stala je pokoncu, ouemogle so ji visele roke in glava se je majala na vratu; čisto polagoma se je spustilo njeno zgornje truplo naprej, njeni krasni dolgi lasje so se potegnili preko tal, kratko in silno je zaplaval plamen in bilo je pri kraju: hip za tem je padla doli v žerjavico.“

Blazna bolest se poloti Mogensa. Ko ga rešijo iz goreče hiše, divja na polje, v noč . . . Tam gredo mimo njega slike njegovega

življenja in on jih gleda in — kakor pravi Jacobsen — „mirno sedi v snegu, obvladan od luči in barve“. — Kadar pride Jacobsen do vrhunca v svoji strasti plastičnega opisovanja, takrat vse vzkipi in se strne v luč in barve! — Mogens od te nesreče toliko da ne izgubi razuma. Zdi se mu, da mu je storila roka božja osebno krivico, in zato pusti v nemar vse, na kar je bil nekdanj navezan. Vrže se v naročje razuzdani družbi javnih žensk in sumljivih ljudi, dokler se njegova ljubezen ne zbudi od smrti in se ne začne nadaljevati v ljubezni do Thore, ki mu oblije življenje z mamljivostjo novega, mogočnega solnca. Jacobsen opisuje nato še prve dni njunega zakona: Mogens je vstal; „tiho, tiho je ležala ona in spala, roko pod tilnikom, z zaprtimi očmi, dihala je tako lahno in bila je tako rdeča kot odsev cvetočih rož; kakor neokreten faven, ki oponaša plese nimf, je kazala odeja v okornih gubah njeno ljubko postavo —. Ne, ne! on noče misliti nanjo, noče misliti nanjo tako, za vse na svetu ne!“ In ko je vstala še ona, sta šla na prosto. Objela ga je, rekoč: „Ne vem, kako, a včasih bi skoro hrepenela, da bi me tepel; vem, kako je to otročje, vem, da sem srečna, ah, tako srečna in vendar nesrečna!“ Naslonila mu je glavo na prsi in se razjokala. Še so tekle solze, ko je začela — izprva čisto tiho, potem pa glasneje in glasneje peti:

„V hrepenenju živim,
v hrepenenju!“

„Sladka moja ženka!“ In dvignil jo je v naročje in jo nesel v hišo. — — —

Že v prvi svoji povesti je očrtal Jacobsen junaka kot sanjavca, mehko dušo, ki se vdaja meglenim valovom domišljije in se ne more spoprijazniti z resnico življenja, ker so njegova čuvstva preveč fina in nežna. Red zunanjega sveta, ki ga vodi hladni in trezni normalni tip človeka, mu je povsod napoti in se oprijema njegovih nog, da se spotika tuintam in pada korak za korakom. Takšni so vsi ljudje, ki jih je opisal Jacobsen s svojo ljubeznijo, pred vsemi Niels Lyhne in Marija Grubbe.

Mnogo novega, presenetljivega so našli sodobniki v „Mariji Grubbe“; tako malo so bili vajeni jezika, ki ga je govoril Jacobsen v tem svojem romanu, da ga je danski slovstveni zgodovinar Frederik Winkel Horn imenoval leta 1880. celo „velezanimivo knjigo, dasi je v njem le malo ali sploh nič tistega, kar se imenuje poezija“. Kratkovidna sodba! In vendar, kdo bi se ji čudil, saj še tudi današnji niso nehali meriti poezije z doktrinami nepoetičnih profe-

sorjev, ovekovečenimi v suhoparnih poetikah, in pisati kritike po tiskanih estetikah, ki olajšujejo glupemu banavzu „umetniško čutenje“.

Marija Grubbe je hči Erika Grubbeja s Fjela. Za ženo jo vzame Ulrik Frederik Gyldenlöwe, dvorni hlevar, torej odličen mož, s kakršnim bi bile druge do smrti zadovoljne. Ona pa čuti, da njen soprog ne odgovarja vzoru, za katerim je stremila; prevarana v svojih nadah, pada globlje in globlje, dokler ne postane žena navadnega voznika. — To je snov romanu. V živobojnem slikanju življenja je Jacobsen tukaj isti mojster kakor drugod, glede razvoja dejanja in junakinje pa bi se dalo reči, da koncu nedostaja tiste veličine, s katero se ponaša „Niels Lyhne“. Kakor opisuje štirinajstletno deklico Marijo Grubbe, kako je potopila gole roke med hladno, opojnodehteče cvetje rož, tako se tudi pisatelj sam zataplja v žarko pijanost barv in jih opisuje v vseh mogočih položajih in odsevih, v luči bakelj in v soju septembrskega solnca.

„Niels Lyhne“ je njegovo najlepše delo, kakor je vedno ena med knjigami vsakega pisatelja lepša od vseh drugih, po navadi tista, v kateri je pisal največ iz svoje lastne duše. In kdor bere „Nielsa Lyhne“, ta čuti, da ga je pisatelj sam v sebi doživel. Sanjavi Niels, ki gori za svetle ideale luči in prostosti in tako nežno čuti duha življenja, ki diha in ustvarja okrog njega, da se mu popolnoma vrže v naročje kakor skrbni materi in pričakuje ves svoj spas od njega, ker je sam nekako prearistokratski, da bi se z lastno silo vzravnal, udaril se z nago resnico vsakdanjosti in sam pritisnil svoj plug v nerazorano njivo bodočih dni, ta poet Niels Lyhne, čigar historija je navzlic plašču trepetajočih čuvstev in koprnjenj, globokih barv, prelivajočih se v nestalni luči in neusahljivih tonov, v katerega je zavita, vendarle otožna, drama brez umetnega zapletka, tragedija brez intrig in katastrof, ko junak hodi in pada, pada in hodi, dokler ne umre z neutešenim srcem, — ta Niels Lyhne je Jacobsen sam.

„Imela je črne, jasne oči Blidersovih,“ pričinja Jacobsen svoj roman, govoreč o Nielsovi materi, ki je zapustila svojemu sinu tisto nesrečno sanjavo dušo; ljubila je pesmi in pravljice. „Pozabljala je tisto, kar je toli lahko pozabiti: da niti najlepše sanje in najgloblje notranje hrepenenje niti za palec ne povišajo človeškega duha.“ Tudi svojega moža je vzela le zato, ker je bil potoval po inozemstvu in ji je znal tako lepo pripovedovati o deželah njenega hrepenenja. Kakršen sin, takšna mati: tudi Niels je ljubil že od najbolj rane mladosti pravljice in kraljestva sanj; mističnih odmevov,

neslišnih za druge, je bila polna njegova duša. Jacobsen je vpletel v zgodovino njegovih otroških let epizodo o ljubezni domačega učitelja do Nielsove tete Edele Lyhne, o kateri pravi, da so bili „njeni gosti, težki lasje zlati s tistim medlim rdečkastim odsevom, ki ga vidimo na zreli pšenici“. Edela zavrže učiteljevo ljubezen; ne ve pa pri tem, kako jo obožava učenec njegov, Niels sam, ki začuti prvi in morda najkrutejši udarec življenja takrat, ko teta zboli in umre:

„In luč je prehajala v višnjevkast mrak in trudno so padle roke narazen. Sence so naraščale, sence večera in smrti.

Državni svetnik se je sklonil čez njeno posteljo, položil ji roko na žilo in tiho počakal, dokler ni izginilo poslednje življenje in se ni izgubil poslednji slabotni val krvi. Takrat si je dvignil njeno blede roko do ust:

„Edela mila!“ —

Niels Lyhne vidi v smrti Edele osebno krivico neba proti sebi; zato napove Bogu sovraštvo in ga prežene iz svojega srca.

Tovariša Nielsove mladosti sta njegov osiroteli bratranec Erik, ki postane slikar, in pastorjev Frithjof. Prvi ga kasneje v glavnem mestu seznaní z gospo Boye; zanjo se vname Nielsovo srce in ž njo se začne nov oddelek njegovega življenja. Hrepenenje po nečem neznanem in skrivnostni čar Tema Boye, oboje se združi in ga navda z globoko ljubeznijo do nje, ki bi pač narasla in se izpremenila v navadno ljubezen navadnih ljudi, ko bi je Tema ne znala modro krotiti. Ona ga ljubi in polagoma nastane med njima zaupno razmerje, brez posebnih povodov in razodetij. A tudi strasti ni v tem razmerju, niti madeža in greha. Tema Boye je ena izmed tistih žensk, katere ljubiti je včasih moškemu treba, da se mu razpno krila in si duša zavouje višav in obzorja. Morda bi prišlo kdaj še dalje, morda bi še napočila „noč nad gozdovi šumečimi“, kajti tudi Tema je ženska, ki ljubi in želi ljubiti; toda v tem umrje Nielsu oče in mladenič mora domov; tam pa najde tudi mater že bolešno in jo pokoplje, predno se vrne v Kodaň nazaj. Pred smrtjo mu je dejala:

„Niels, nihče ne more razumeti, koliko gorje je človeku, ko mora ležati takole v soparnem mraku bolniške sobe in se boriti s svojo mrzličnorazburjeno domišljijo, ki čara predenj krasoto neznanih dežel; jaz mislim na snežne vrhe Alp nad sinječrnimi jezери, na svetlo se blesteče reke med vinogradi, in na dolge hribe, na katerih izmed gozdov štrle razvaline, tudi na visoke dvorane mislim in na marmorne bogove... O Bog, Niels, če vsa duša tako hrepeni po tem, ko vendar čuti, kako se bolj in bolj bliža pragu onega sveta,

ko stoji že na pragu in v koprnenju gleda nazaj, dočim te nekaj nepremagljivega tišči skozi vrata, kamor si nikdar, nikdar ne želiš!... Niels, sprejmi mene v svoje misli, če boš nekega dne deležen vse te krasote, ki je ne bom videla nikoli!“

Ko se vrne v Kodanj, se je zgodilo: gospa Boye pove Nielsu, da je zaročena. Enkrat še vzplamti ljubav in skoro bi se ji Tema žrtvovala v pravem hipu, pa se zave in vse se zaključi tako, kakor je moralo biti. „Erit Niels Lyhne!“ pravi ta, ko odhaja od nje; ne more ji odpustiti, da se je zaradi svoje rodbine zopet vrgla v naročje dolgočasni družbi širokega sveta, kateri se je nekdanj rogala.

Tako ga je zadela nova izguba in prevara na potu življenja. Niels čuti, kar mu razlaga doktor Hjerrild na božični večer, da je boljše, če nosi človek v svojem srcu hrepenenje in vzore črede, nego da bi v boju proti nji podlegel za zapuščene in izgubljene prapore, najsi bodo še tako vzvišeni in krasni. On je kakor vitez, ki pozna le zvestobo do zadnjega; ne slepe zvestobe! Saj ga vabi plačilo, tiste jasne, zasanjane nade, v katere veruje in ki ne smejo pasti, ker on veruje vanje. Tako vzklikne:

„Ali pa mar ne razumete, da bosta tisti dan, ko se more človek svobodno vzradovati: „Ni Boga!“, kakor od čarobne roke ustvarjena nova zemlja in novo nebo?“

Nepresežno fina je ironija poslednjih besed!

Druga ljubezen Nielsa Lyhne je Fennimore, hči konzula Claudija v Fjordbyju. Obenem ž njim pa jo ljubi bratranec Erik, ki jo naposled dobi za ženo, dasiravno se sam zaveda, da ga mami le njena zunanja lepota in da morda ne bode srečen ž njo.

Tri leta so pretekla. Niels Lyhne, ki ga je Fennimorina možitev hudo potrla, se je med tem v marsičem izpremenil; trudno je postalo njegovo hrepenenje, dasiravno jasni vzori še niso izgubili svojega nekdanjega bleska. Otopela je njegova kri za navdušenje in minilo ga je bilo veselje do dela; vse se je umirilo v njem in obstalo, in če se zdaj spominja prejšnjih dogodkov, je prepričan, da nikdar več ne bo postal žrtva svojih čuvstev in sanj.

Takrat pa prejme pismo, v katerem ga Erik prosi, naj ga obišče, da se razvedri, zakaj taka volja je prišla čezenj, da se skoro že boji, če ni njegova umetnost popolnoma usahnila. Niels Lyhne gre; a motil se je, ko je mislil, da ga Fennimore ne bo več očarala. Stara ljubezen se zbudi tem mogočneje, čim Niels vidi, da je Fennimore nesrečna; Erik ji je vzel vse, kar mu je mogla dati, zdaj pa jo zanemarja in ji trga srce s tem, da popiva okrog z razuzdanimi

tovariši. Niels postane Fennimorin edini prijatelj, toda iz prijateljstva in sočutja se razvije za soprogovim hrptom ljubezen, iz katere ju nenadoma predrami strašen udarec — nagla smrt Erika, ki se pri vožnji ponesreči.

Hipni kaos ra zburjenja najde pri Fennimori izhod v tem, da se ji na vsem lepem zazdi, bogve kako strašno je to, kar je počela, kako gnusno in ostudno da je spričo soprogove smrti. Samo sebe obsuje z očitanjem in psovkami; ko pride Lyhne k njej — njemu nesreča še ni znana — ga sprejme z besedami: „Jaz sem, vlačuga Fennimore!“ in ga spodi od sebe.

Zopet se mu je podrl grad v oblakih, izjalovile so se mu nove sanje, zopet se je zavedel, da je življenje kalna megla, po kateri tava človek brez smotra in cilja, dokler se ne zgrudi in ne pogine.

Tretja in najkrajša njegova ljubezen je bila do pevke Odéro, s katero se je seznanil na jugu, v Rivi. Ostal je sam, ko je pevka nenadoma, v njegovi odsotnosti, odpotovala, začutivša, da se ji je njen glas povrnil, ravno tako krepak in krasen kakor prej.

In vendar je čakala nesrečnega Ahasverja še sreča v ljubezni. V hiši pisarniškega svetnika Skinnerupa si je po svojem povratku v domovino pridobil ljubezen mlade Gerde, katere deviška nedolžnost in mladostna prelest ga je očarala tako zelo, da je zaprosil očeta njene roke. Njun zakon je bil srečen; Gerda ga je tako ljubila, da je še ona zavrgla Boga, ki ga on ni nosil v svojem srcu.

Tri leta sta živela v neskajeni sreči; drugo leto je povila Gerda dečka, ki je obzaril njun zakon z novim veseljem in novimi nadami.

Na pomlad pa Gerda zboli in „nič več ni mogla živeti“. — V zadnjih urah je zahrepenela nazaj v naročje tistega Boga, pri katerem je tako dobro biti, da nas ne obsodi v temo, če ga zares dobimo vladajočega onostran sveta.

„O polnoči je umrla.“

V njegovi veliki žalosti je ostal Nielsu še sinček kot edina tolažba. Ko pa mu ta zboli in umrje, ker ni bilo pravočasno zdravnika, ne ostane Nielsu ničesar več. „Življenje ni znal prenašati, kakršno je bilo; hotel je pomagati izvojevati najvišje, pa se je bil v bojnem metežu izneveril praporu, na katerega je bil prisegel; zakaj tisto novo, ateizem, sveta stvar resnice: kakšen je bil vsega tega namen, kaj je bilo vse to drugega nego pozlačeno ime preprostega gesla: „Prenašaj življenje, kakršno je! Prenašaj življenje, kakršno je, in pusti, naj se tvori po lastnih zakonih življenja.“

Niels Lyhne je šel prostovoljno v vojsko proti Prusiji, bil ustreljen v prsi in umrl v lazaretu. Ko je ležal tam in trpel neznočne bolečine, je mislil nazaj na prošlost, mislil na Gerdo in se spomnil „tiste velike žalosti, da je duša vedno sama. Laž je vsaka vera v spojenje duše z dušo. Niti mati, ki nas jemlje na krilo, niti prijatelj, niti žena, ki je počivala ob srcu . . .“

Na vprašanje doktorja Hjerrilda, če se hoče dati prevideti, je odgovoril, da ne. In ko se je Hjerrild poslovil od njega in stopil v svojo sobo, je zamrmral :

„Da sem Bog, bi raje zveličal tistega, ki se ne ukloni še v poslednjem trenutku.“

Ko je videl Nielsa zadnjikrat, se mu je bledlo, da naj mu dado oklep, ker hoče stoječ umreti . . .

Tega, kar se imenuje tehnika in zanimiva fabula, „Niels Lyhne“ torej ne nudi. Preprosto, epizodno, kolikor mogoče se izogibajoč obširnega poročanja o epičnem dejanju pripoveduje Jacobsen zgodbo duše svojega junaka, kako je blodil in ljubil in trpel in umrl, ne da bi bil dosegel, po čemer je hrepenel. Ali nam je pri tem določno predstavil značaj njegov? Gotovo, v kolikor spada v okvir te snovi! Je li podal harmonično celoto? Tudi to je podal; nikjer ni disonance in junaška smrt Nielsova nas preseneča ravno tako malo kakor njegova želja, da bi stoje umrl. In vendar ni roman, kakršni so nosili nekdanj in nosijo še dandanašnji to ime. To, kar je podal Jacobsen, je prej upodablajoča umetnost z besedami, umetnost, ki si pridobiva v naši dobi poudarjanja duše v vseh njenih utripih in niansah čimdalje večji pomen. Kakor učinkuje epik bolj s tem, kar zamolči, nego s tem, kar odkrije, tako umevno je, da rabi umetnik razpoloženja v svoje svrhe slikajočega jezika, v vsej krasoti njegovih barv in vsej diskretni, plemeniti noblesi njegovih tonov. Narava, ki nam jo podaja Jacobsen kakor drugod tako posebno v „Nielsu Lyhne“, ni naturalistična kromofototipija po vzorcu Zole, temveč slika, slika z dušo in naslovom, umetniško zložena in umetniško ubrana. Pot, ki jo je pokazal Jacobsen, vodi iz moderne dobe na podobno, četudi zopet popolnoma drugačno stališče, nego so ga zavzemali v svoji kulturi stari Grki; sorodnost obeh obstoji v tem, da je v enem kakor v drugem umetnost enotna, eno bitje z eno dušo. Samo kadar pridemo do tega, bomo šele spoznali, kako nizko pod nami leži okorni torzo začrnela klasičnega ideala.

Drugih večjih del Jacobsen ni zapustil. Izmed njegovih novel naj omenim v prvi vrsti turobni „Strel v megli“. Snov je ta, da

nesrečen tekmeec ustrelil srečnega, stori kasneje tudi dekle, katero je ljubil, nesrečno, ker ugonobi njenega moža; ko pa ona umrje, zablodi v tisti pesek, kjer se je pred leti zgodil zločin, in pogine čudne smrti. V tej noveli se nahaja krasno mesto, kjer opisuje Jacobsen Agatine roke: „Kolikokrat so ga jezile, kadar so se morale iztegovati in skakati po glupih tipkah; to se jim ni podalo, morale bi ležati mirno na krilu temne svilene obleke, z velikimi prstani okrašene, liki gole odaliske v haremu.“

Pretrasajoča je „Kuga v Bergamu“, navdahnjena z demonsko silo, kakršne bi od mehkega Jacobsena ne pričakoval. Končno omenjam še njegovo poslednjo novelo „Gospa Fönss“, v kateri vidimo odtujenje med materjo-vdovo in njenim odraslim sinom in hčerjo, ki nastane zato, ker se mati poroči z možem svoje prve ljubezni. Tega ji Tage in Ellinor ne moreta odpustiti; obrneta se od nje in na daljnem Španskem, kamor se je z možem preselila, gospa Fönss zboli in pred smrtjo piše otrokoma pismo, ki ga sklepa z besedami:

„Zbogom, vama pravim, a to ni tisti zbogom, ki naj bo poslednji vam vsem; tega bom izrekla, čim pozneje se bo dalo, in vsa moja ljubezen bodi v njem in hrepenenje toliko dolgih let in spomin na čase, ko sta bila majhna, in tisoč želja in tisoč zahval! Zbogom, Tage, zbogom Ellinor, zbogom do zadnjega zbogom!“

* * *

Jacobsen je bil človek silnega čuvstva; bil je skozinskoz erotična narava, dasi nikdar ni uganjal zaljubljenih pustolovščin. In vendar, kako nežna, kako fina je njegova erotika: nič surovega, nič umazanega, le tisto edino, kar je bistveno v umotvoru.

Na njegov slog in na intenzivnost njegovega opisovanja so mnogo vplivale njegove obširne naravoslovne študije. Njegov zgled bi bil pač tudi za nas boljši od tistih nepoklicanih nasvetov, ki priporočajo mladim slovenskim pisateljem „Valvasorja“ in „Srbske narodne pesmi“. Opazovati svojo okolico in sebe samega pred vsem drugim, je umetnosti prvi pogoj; to devizo si je bil napisal tudi Jacobsen, ker je vedel, da nihče ne more razumeti tuje duše, dokler ne pozna trepetanja najmanjše žilice v svojem srcu in najbledejše senčice v svoji duši.

Jacobsen je romantik moderne misli: ne sanja, temveč velike, vso sodobnost razburjajoče misli in ideje so mu kraljice na prestolu in njih izpolnitev je njegov „sinji cvet“.

Juri Brandes imenuje Jacobsena v eseju, ki mu ga je posvetil, največjega kolorista dandanašnje proze. „Njegov jezik,“ pravi dalje, „je nasičen z barvami. Njegov slog je ubranost barv“ in njegovo delo sploh „najmočnejša pijača občutja, ki jo je kdaj kdo pripravil v našem slovstvu.“

Jacobsen bi bil tudi za Slovence zanimiv. S Cankarjem sta si v marsičem podobna; in kakor naše slovstvo zahaja v sanjavost, tako so sanjavi tudi ljudje Jacobsena, ker jih nič ne žene na velika dela v njih malenkostni domovini; žive in ugibajo in se razbijajo ob omejenosti domačih razmer.

Jesen.

I.

V parku se oglašá ptica,
drobna ptica zapoznela . . .
Z velim listjem je pokrita
zapuščena steza bela.

Izgubili so nasadi
živobarvno svoje cvetje,
mrak samuje — kjer ljubezen
našla skrivno je zavetje.

In v jesenskem parku nade
moje mrjejo in želje . . .
vse umira . . . in umrlo
srca sladko je veselje. —

II.

Otožnost sama in njen molk
po gozdnih potih hodita . . .
in resno vladarico — smrt
skoz nje kraljestvo vodita . . .